

О. В. Прудникова, кандидат філософських наук

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ І ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Проблема усвідомлення ролі правового виховання у формуванні правової культури в умовах глобалізаційних процесів сьогодні і на перспективу залишається надзвичайно актуальною. Така актуальність обумовлена низкою обставин.

По-перше, формування правової культури у процесі правового виховання виступає реальною альтернативою технократичному духу, містицизму, уявній духовності, однобічному розумінню як ідеї прогресу, так і ідеї загальнолюдської цивілізації, яка, абсолютизуючи небезпеку майбутнього, по суті усуває регіонально-етнічні типи культур. Тим самим процес глобалізації як цілісний процес починає пригнічувати автономну різноякісність елементів, що його створюють.

По-друге, правова культура – це перш за все мозаїчна культура, фундаментальний базис культури взагалі. Внаслідок того, що право починається там, де виникає момент самообмеження свободи, правова культура як результат правовиховного процесу в умовах, коли світ «одержимий» духом глобалізму, надає свободу не тільки «сильним», а й «слабким» суспільним одиницям.

По-третє, правове виховання (і в цьому виявляється його гуманістичний потенціал) задає певну систему координат, у яку поміщається не просто світ, а «дух», субстанцією котрого виступає свобода, що є цінністю всіх цінностей. Усвідомлення соціокультурного контексту ідеї права у процесі правового виховання приводить до необхідності усвідомлення сутності людської свободи, світу глибинних роздумів і переживань людини, пошуків самого себе в умовах глобалізації.

По-четверте, сучасну епоху прийнято називати не тільки кризовою, а й стохастичною. У глобальному масштабі йдеться про кризу техногенної цивілізації. Загальним джерелом екологічної, антропологічної кризи, кризи парадигм і систем освіти виступає падіння етичного духу, який виявляється у відриві екзистенції внутрішнього світу людини від її сутності. У даному відношенні нині необхідно вказати на небезпеку поширення бездушної, побудованої на душі техніцизму правової культури. Сучасне суспільство захоплюється духом збагачення, комфорту, пануванням духу приємності, зручності та корисності. Орієнтуючись на нововведення технічної цивілізації, людина виявляється не в змозі піднятися над посередністю. У принципі наш час – це час тямущих і обачливих людей. Люди уявляють, що можуть духовно підне-

стися над натовпом, але при цьому позбавлені романтичної спрямованості до творчості, а останнє, як відомо, пов'язано з різними способами освоєння світу (у тому числі з правовим освоєнням). Отже, роль правового виховання у цьому контексті важко переоцінити.

По-н'яте, негативні наслідки науково-технічного прогресу поставили людство на грань катастрофи. Звідси стає актуальною завдання ідентифікації (самоідентифікації) правової культури в умовах глобалізації. Не все закладено у світі спочатку, а поступово вкладається у нього людьми. Світ правової культури складається, адекватно формується лише в даний час, і правове виховання відіграє у цьому процесі провідну роль.

Глобалізація поставила питання про пошуки нового, ускладненого типу культурної самоідентифікації, що поєднує в собі привабливість традиційних етнокультурних цінностей і імперативність ухвалення ціннісних орієнтацій людини на далеке «Я».

Правова культура, як уявляється, є не тільки вміння орієнтуватися на процес самообмеження своєї свободи, а й особливе відчуття любові до людини, яка також житиме у віддаленому від нас майбутньому.

Глобалізація сьогодні не знищує, а підсилює світову нерівність, збільшує диспропорції багатства і бідності, сили і слабкості, центру і периферії. Протидія глобалізації стала однією з форм прояву етнонаціональних конфліктів, міжнародного тероризму. Процес глобалізації підкоряється своєрідному закону інверсії: перетворення глобалізму в етноцентризм, наднаціонального – в субнаціональне, космополітизму – в «племінний сепаратизм».

Амбівалентність процесів глобалізації актуалізує проблему гуманістичної експертизи, демократичного контролю і філософського опрацювання моделей становлення національної державності, сприяє розвитку (мається на увазі процес реалізації амбівалентності) сутнісних сил людини та її правової, етичної культури.

Глобалізація – системний за своєю природою процес соціальної інтеграції, що протікає в межах планетарної цілісності людства. У цей процес залучені суб'єкти всіх рівнів. Зараз даний процес «набирає» обертів.

В умовах глобалізації успішність і позитивність соціальної і правової динаміки визначаються механізмами соціальної і, отже, міжособистісної, трансуб'єктної взаємодії. Якісним показником, навіть істотною якісною характеристикою, стає толерантність соціальних суб'єктів різного рівня. Проблемне поле поняття толерантності вкорінене у системі відношення людини в світі соціальної суті – мікроспільнотах, групах, співтовариствах. Зупиняючись лише на важливому у визначенні поняття толерантності, слід зазначити, що воно вельми широко використовується різними науками – біологією, ме-

дициною, математикою, політологією. Нас цікавить толерантність як терпимість до чужих думок, поглядів, вірувань, поведінки в найбільш універсальному загальнокультурному значенні. Це у принципі і складає головну мету та сутність формування правової культури у правовиховному процесі.

Історія ХХ ст. демонструє невідкладний і закономірний процес глобалізації, що протікає в умовах планетарної кризовості. Цей імперативний по суті і характеру процес соціальної трансформації є внутрішньо суперечливим і синергійним, містить як позитивні за дією елементи, так і негативні. Останні спричиняють антиглобалізм як соціально-політичний протестний рух, що поширюється в усьому світі. Проте багато найбільш позитивних сторінок людської історії наповнені явищами прямо протилежними – толерантними. Саме толерантність є якістю людських відносин, що дозволяє сподіватися на можливість прийнятного майбутнього. Таким чином, глобалізація і толерантність знаходять контури пов'язаних соціальних імперативів, які повною мірою проявляються через правовиховні процеси.

На нашу думку, процес глобалізації буде успішним лише в тому разі, якщо він позитивно позначиться на загальному стані правової культури як результату правового виховання. У цьому відношенні правова культура є смислотворчим центром, навколо якого шикуються практично вся культурна, духовна, етична (в цілому правовиховна) діяльність людини.

Ю. С. Разметаєва

Правова культура і правове виховання в умовах формування громадянського суспільства

Розвиток і функціонування громадянського суспільства засновані як на інституційних явищах на кшталт неурядових організацій, системи незалежного правосуддя та механізму реалізації прав людини, так і на явищах, що лежать у площині правосвідомості та духовності. Особливе місце посідають правова культура і правове виховання, які справляють значний вплив на формування громадянського суспільства.

Процес становлення громадянського суспільства передбачає сприйняття ціннісного змісту прав людини, усвідомлення того, що їх реалізація залежить як від створення відповідних механізмів та процедур з боку держави, так і від активності індивідів та суспільних інституцій у питаннях реалізації та захисту прав.

У створенні громадянського суспільства має враховуватися ціннісна сутність не тільки правових явищ, а й морально-етичних, особистісних. Саме